

НАСТАВНА
ПРОГРАМА

ЈАЗИК И КУЛТУРА НА РОМИТЕ

III одделение

ДЕВЕТГОДИШНО
ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Република Македонија
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
Биро за развој на образованието
СКОПЈЕ 1

Примено:

10.04.2008

Орг. единица	Број	Прилог	Вредност
ОУ	1915	1	

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа („Сл. весник на РМ“ бр. 58/00 и 44/02) и член 24 и 26 од Законот за основно образование („Сл. весник на РМ“ бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 63/04, 82/04, 55/05, 81/05, 113/05, 35/06, 70/06 и 51/07), министерот за образование и наука донесе наставна програма по изборниот предмет *јазик и култура на Ромиите* за III одделение на деветгодишното основно образование

1. ВОВЕД

Наставата по предметот *јазик и култура на Ромите* ја дава основата за развивање на јазичниот и културниот идентитет на учениците од ромската заедница. Содржините и целите по овој предмет се реализираат со поврзување на клучните наставни подрачја: Слушање со разбирање, Говорење, Читање и Пишување како и индуктивно усвојување на содржини од граматиката на ромскиот јазик.

Како што е назначено во насловот на наставната програма, се систематизираат и содржини за културата и обичаите на Ромите.

Учениците преку оваа настава ќе ги стекнат основните комуникативни вештини, усвојувајќи ги и применувајќи ги стандардните јазични норми од ромскиот јазик. Исто така во текот на изучувањето на предметот, учениците ќе се запознаат и со разговорниот и литературниот јазик кои ќе станат составен дел во нивната секојдневна комуникација.

Со изучувањето на јазикот и културата на Ромите ќе се овозможи знаењето и вештините за говорењето и писувањето на ромски јазик да станат основно средство за комуникација на учениците на својот мајчин јазик. Исто така, познавањето на стандардно јазичните норми на ромскиот јазик ќе ги поттикне учениците да ги разбираат, доживуваат, и да раскажуваат различни видови текстови и содржини, развивајќи истовремено кај нив способности за учење, самообразование и самовреднување.

Според наставниот план за основното училиште за предметот *Јазик и култура на Ромите* во III одделение се планира еден час неделно (36 часа годишно), а во наредните одделенија учениците можат континуирано да го изучуваат овој предмет со по два часа неделно, односно 72 часа годишно до деветото одделение на задолжителното основно образование и воспитание.

2. ЏЕЛИ НА НАСТАВАТА ВО III ОДДЕЛЕНИЕ

Ученикот/ученичката:

- да се поттикне правилно и разбираливо да говори на својот мајчин јазик;
- да се оспособи активно да ги разликува фонемите од ромскиот фонетски систем;
- да користи правилен ред на зборовите во реченишата;
- да се оспособи да ги воочува спличностите и разликите на фонемите во мајчиниот јазик со другите јазици;
- да се оспособи да чита и пишува текст со печатни и ракописни букви од азбуката на ромски јазик;
- да се поттикне на едноставна комуникација на ромски јазик;
- да се воведува имплицитно во елементарните граматички и правописните норми при читањето и пишувањето;
- да се поттикне да го збогатува речникот со нови зборови;
- да познава народни песни, инструменти и носии;
- да развива чувство на припадност кон својата и почит кон другите заедници и култури.

3. КОНКРЕТНИ ЦЕЛИ

Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
Ученикот/ученичката:			
-да разбира едноставни упатства на часот по ромски јазик;		јас и другите во семејството и училиштето	Me thaj avera Šukar divē-Namaste, Mišo aljen,Dži dikhipe
-да умеет да се представи себеси и другарчето;	- Представување Prezentiripe	- Me sijum -Ola si -Vov si- Tumen sjen, anav, jeri/polo, berša - miri familija , amala	Вежби за поздравување и отпоздравување - вежби за користење на кратки искази;
-да научи културно да се однесува на часовите по ромски јазик;	- Zамолување,-Ridžakeripe Ašakeripe Заблагодарување	- Ridžakerav tumen Me ašakerava man tumenge	Вежби за замолување , заблагодарување , извинување и честитане;
-да се оспособува за културно однесување кон други лица (поздравување, обраќање, слушање, говорење);	- Afikeren man/jefisaren man - Извинување-Afikeripe/ Jefisaripe	- Afikeren man/jefisaren man	-Вежби за говорење со

<p>-да ги препознава, разбира и применува основните форми на честитање на празници и роденденни и др.;</p>	<p>Честитање-Bahtaripe Bahtalo Biando dive Bahtalo Baro Dive</p> <p>Бежби за правилен изговор на деновите во неделата-Savo dive si avdive ? Savo si to manglo dive ?</p> <p>Разговор за природните појави; учениците во училиштето итн. ;</p>
<p>- да се поттикне правилно да говори на ромски јазик ;</p> <p>- да се поттикне правилно да ги изговора деновите во неделата на ромски јазик;</p> <p>- да разбира едноставни описи на , места , предмети и појави во природата;</p> <p>-да го разбере значењето на зборовите и да може да ги користи во комуникација со другарите и на часот по ромски јазик;</p>	<p>-Денови во неделата- divesa ano kurko</p> <p>-palokurko -dujtodì -tintodi-štartodi -paraštuj-savato -puranokurko</p> <p>British,Kham, Iv, Balval,</p> <p>I sikkla,vastušerij, lezetijs-reša,mangin-hosipa</p> <p>Dive, Rat</p> <p>Razgovori со поврзување слики со слушнат текст на тема Животот на учениците во училиштето итн. ;</p>

<p>Опис на човек (општо) - <i>Mothovire e manušeskoro</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да разбира едноставни описи на растенија, животни и годишните времиња; - да умее да ги сложува зборовите во реченицата; - да научи правилно - да ги изговара месеците во годината на ромски јазик; - да разбира едноставни описи на лица и настани 	<p>-<i>mothovire e manušeskoro bašalipa, khelipa Šero, Vast, Piro, Badani</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -Прашања и одговори -Рецитирање Годишно време - <i>Beršeskere vaktija</i> - месеци-<i>Masekoja</i> -години-<i>Berša</i> <p>-Kašt-luludi -grast-rikono/džukel</p> <p>Anglonilaj, Nilaj, Palonilaj Ivend</p> <ul style="list-style-type: none"> - вежби со опишување на лица и предмети, рецитирање, пење, раскажување по слики, видео материјали и сл.; - Вежби и игровни активности за одговарање на прашања за видено, слушнато и доживедано. - Вежби и игровни активности за поставување и одговарање прашања; - Вежби со учество во кратки комуникативни ситуации и драматизацији, поставување прашања и одговарање на нив. Разговори за должностите на ученикот во училиштето и за користење на слободното
<p>-Слободно време <i>-Tromalo vaxti</i></p>	<p>Baro Masek, Tikno Masek- beršipe</p>

Опис за изгледот на човекот (прашања и одговори на учениците и наставникот)

<ul style="list-style-type: none"> - да се поттикне на правилно изговарање и честитане на празниците на ромски јазик; 	<p>-8-to April, Xerdelezi, Nevo Berš thaj avera</p> <p>Baxtalo Baro Dive</p> <p>Puchibe bash o chuchuľno -nachachutno</p> <p>Време Вежби со слушање на зборови и реченици и повторување за усвојување на правилна артикулација и интонација. Вежби за поставување прашања и давање одговори во врска со празниците.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - да се поттикне да го богатува детскиот речник со нови зборови; - да се оспособи правилно да ги изговара броевите; 	<p>Renkia/Ranga</p> <p>Разговор за боите во природата</p> <p>Lafikeripe -renkia, hariali, galbeno,loli</p> <p>Броеви -1-100-Genja-1-100</p> <p>Вежби со участие во кратки разговорни ситуации во врска со појавите во природата, боите, однесувањето на децата во училиштето Вежби за правилно изговарање на броевите на ромски јазик.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - да се воведува во изучувањето на ромската азбука 	<p>Romani abeceda isi ola 37 avazija-Misalia: Aa,Bb,Cc.....</p> <p>Misalia e slike šabdenca,</p> <p>Вежби за читање на буквите по азбучен ред, зборови и реченици Вежби за откривање на</p>

<ul style="list-style-type: none"> - да го запознава редот на азбука - буквите во азбуката; - да се оспособува да чита со разбирање зборови и куси реченици со печатни букви; - да се оспособува да пишува куси реченици со печатни букви; - да ги усвојува малите и големите ракописни букви; - да се оспособува чита и да пишува реченици со ракописни букви; - да умее да одговара на прашања со целосна реченица и да поставува прашања; - да се оспособи за рецитирање на стихотворба; - да се потикне да ја разбере содржината на кратка приказна; 	<p>-Примери со изучените букви од азбуката</p> <p>- specifikkane avazija (čh,kh,th,ph,lj,ki,tj,dj,nj,x,r thaj av.)</p> <p>Согласки и самогласки</p>	<p>Dai, phen, phral, dad... гласови/букви на почетокот, во средината и на крајот на зборот</p> <p>Вежби за употреба на малите и големите ракописни букви.</p> <p>Вежби за читање на единствавни реченици и куси текстови и нивно поврзување со слики.</p> <p>Вежби за правилно пишување и поврзување на буквите во зборот и подредување на зборовите во реченицата.</p> <p>Пишуване зборови и краток текст</p> <p>Вежби за подвекување и пополнување на зборови во куси реченици.</p> <p>Phendzharibe e lafiengoro, kote ovena hramonde e bare thaj thikne šabdia-Anava e manušengere, e dizengere thaj e gavengere</p> <p>Бежби со поставување прашања и давање одговори со целосна реченица, а не само со ``да`` и ``не`` .</p> <p>Вежби за учење напамет на една до две мали стихотворби.</p> <p>Вежби: рецитирање стихотворба</p> <p>Вежби со кои учениците треба да научат, слушаат и кажуваат кратка приказна.</p>
---	--	---

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Јазик (Граматика)			
Цели	Содржни	Поими	Активности и методи
<p>Ученикот/ученицата:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да се поттикнува да составува правилно реченица и правилно да ги подредува зборовите во реченицата; -да се оспособува да пишува букви зборови и реченици со ромската азбука; - да ги препознава именките на лица, растенија, животни и сл.; -да ги познава личните заменки - да ги познава придаквите; - да се запознава кога се извршува дејството; -да се запознаат со глаголските времиња(сегашно, минато); 	<p>Гласови, зборови во реченицата Редот на зборовите во реченицата Збор во реченицата и глас во зборот</p> <p>-Именки (општи и сопствени)</p> <p>-Лични заменки</p> <p>Personalni kanе isthanardina Me, tu vov, ola Dodine-Baro kher, Lačhi čhaj</p>	<p>Avazia, Lafia</p> <p>-Anavjora tħaj lengloro ulavipre</p> <p>Me hava, me haljum, me sum, man isi</p>	<p>Вежби за составување реченици со правилен редослед на зборовите во реченицата;</p> <p>вежби за определување на бројот на зборовите во реченицата и гласовите во зборот;</p> <p>вежби за проверување и правилно пишување на буквите, односно зборовите и кратки реченици;</p> <p>-вежби за разликување на именките на лица, растенија, животни и др.</p> <p>-вежби за пронаоѓање на личните заменки</p> <p>-вежби со описи на слики за пронаоѓање на придаквите и нивно разликување.</p> <p>- Вежби за писување теченици со глаголи во сегашно и минато време</p>

			<p>- да се оспособува правилно да ги изговара и да ги пишува со букви броевите до 100.</p>
			<p>Genja-1-100 Пишување на броеви Jekh, Duj, ttip,</p>
да ги разликува потврдните и одречните реченици и правилно да ги употребува.	Потврдна реченица Одречна реченица	<p>Lafjora baš o Va Va, me sium</p> <p>Lafjora baš o Na Na, me na sium</p>	<p>- вежби преку текст или дијалог со цел да разликува потврдна реченица; - вежби кои ќе ги користат за разликување на одречна реченица.</p>

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Изразување и творење			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
Ученикот/ ученичката:			
- да се оспособува да слуша говор и да учествува во краток разговор на определена тема;	- Говор разговор на предложените теми	- Препишуване; - Описи;	- Вежби за слушање на други лица и за учество во краток разговор преку прашања и одговори за определена тема со користење на предмети, слики, аудитивни и аудио-визуелни средства.
- да препишува правилно реченици и кратки текстови;	- Описи;	- Вежби за правилно препишуване на реченици и текстови	
- да се оспособува да описува лица, предмети, слики и др.;	- Рецитирање	- Вежби за усно и писмено описувања на слики, лица и предмети;	
- да се оспособува да рецитира песна (стихотворба);		- Вежби за рецитирање песна.	

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: - Култура на Ромите.			
Цели	Содржини	Поними	Активности и методи
Ученикот/ ученичката: -да се запознае со потеклото на Ромите; - да се воведува во музичкото творештво на Ромите; - да се запознае со народни обичаи и обреди на Ромите;	- Народни песни,инструменти, носии, ора и игри;	Tikne legende thaj Pharamisa Seliskere gjilja, instrumentia (Davuli, uravipe, horoja(Deli Aguš), khelipa thaj adetija (Dendo lafi)	-Читanje на кратки легенди за Ган и Чен -Слушање на народни ромски песни; - Запознавање со традиционалните музички инструменти/зурла,тапан, носии и ора -Разговор за обичаите кај Ромите -Разговор за занаетите и посета на занаетчиски дукан
- да се запознава со старите занаети и да може да ги препознава и сл.	- Стари занаети;	-Sastrunari/ Korpari-Sevlidzhia Citari-Sitari čadorcini- Ambrelđžia	

4. ДИДАКТИЧКИ ПРЕПОРАКИ

Наставната програма за предметот јазик и култура на Ромите ги опфаќа следните подрачја: Слушање, говорење, читanje и пишување; Јазик (Граматика); Изразување и творење; Култура на Ромите.

При планирањето на наставата во III одделение важно е наставникот/-чката да има предвид дека треба интегрално да се планираат целите, содржините и активностите од сите наставни подрачја во наставната програма за да може да се постигне систематичност и целовитост во слушањето, говорењето, читањето, изразувањето и творењето на ромски литературан јазик. Исто така, поденакво треба да внимава (во интегралното планирање) да не се запостават некои од битните карактеристики на ромскиот јазик што се предвидени со наставната програма. Бидејќи овој наставен предмет во III одделение се изучува со по еден час неделно, наставната програма одговара на развојните карактеристики на учениците и предвидениот фонд на часови. Така наставникот може да планира глобално во рамките на 18 наставни часа да посветува соодветно внимание на содржините и активностите за слушање, говорење, читаве и пишување при што имплицитно (без да се објаснуваат) се обработуваат содржини за јазик (граматика) кои се интегрирани со другите наставни подрачја; на 12 наставни часа треба да се стави акцент на изразувањето и творењето и на 6 наставни часа на содржините и активностите од областа на културата на ромите (народни песни, инструменти, носии, ора и игри; обичаи, обреди и стари занаети).

Како што е веќе наведено, секое наставно подрачје интерактивски упатува на системот на наставата по предметот јазик и култура на Ромите. Всушност предметните подрачја даваат такви можности според структурата, т.е. нивните содржини, па во таа смисла не може да се разработуваат содржини (песни, текстови, раскази, народни приказни, басни и сл.), а при тоа да не се користат формите на изразување и творење (прераскажување, опишување) или да не се внимава на граматичката точност при говорењето и пишувањето) или, пак, јазична содржина да се разгледува надвор од обработен текст, како и да не се користат знаењата за јазикот во изразувањето и творењето. Оваа поврзаност меѓу наставните подрачја по предметот јазик и култура на Ромите е битна, исто како што е и поврзаноста на предметот со другите предметни содржини, што претставува важен принцип во реализацијата на наставата во основното училиште.

При планирањето на содржините наставникот/-чката треба да се придржува на правилата на постапност и систематичност, така што во првото полугодие да се стави акцентот на содржини и активности од подрачјата слушање и говорење, додека во второто полугодие поденакво да се разработат и содржините и активностите од подрачјето читање и пишување. Исто така, за да може да се постигне целта во наставата по овој предмет се налага потреба наставникот/-чката да планира и да обработува претежно содржини (текстови, песни, раскази и сл.) на ромски јазик во кои се содржани теми, обичаи и други карактеристики поврзани со јазикот и културата на ромскиот народ .

Препораки за користење на годиниот фонд на часови- 36 часа годишно, 1 час неделно.

- По наставни подрачја се предлага: Слушање, говорење, читanje и пишување со интегрирано усвојување на содржини од Јазик (Граматика) - 18 часа; Изразување и творење - 12 часа; Култура на Ромите- 6 часа.

Наставни средстви:

- учебник за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот;
- сликовници, приказни, песни, списанија, енциклопедии, речници и сл.;
- аудио-визуелни средства и други средства во зависност од предметот - ЦД ;
- други извори на учење: Интернет.

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

На почетокот на учебната година наставникот прибира показатели со цел да се запознае со предзнаената на учениците за ромскиот јазик, во функција на квалитетното планирање и реализације на идните активности. Исто така, треба да воспостави контакт со родителите и да ги запознае со карактеристиките на наставната програма по ромски јазик, начинот на обработката на содржините во наставата и следенето на постигната на учениците (особено дека во трето одделение учениците се оценуваат со описна оценка, додека во погорните одделенија со бројчана оценка). При тоа треба да се нагласи дека оценката по овој предмет влијае на оштиот успех на ученикот.

ФОРМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ - Во текот на наставата по ромски јазик во трето одделение се препорачува редовно следење на активностите и постигнувачката на учениците кое вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:
- собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.) за секој ученик посебно;
- тековни (формативни), однапред подгответни, евалвациони листи за секој ученик, кои се пополнуваат по конкретна негова активност или студии на случај во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;

СУМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ - Врз основа на целокупните податоци од формативното оценување наставникот ја констатира (опишува) развојната состојба на секој ученик поединечно, во рамките на секое програмско подрачје од наставната програма по ромски јазик.

ДОСТАПНОСТ И ПРООДНОСТ НА ПОРТФОЛИОТО

- Завршната аналитичко-описна оценка се доставува до родителите и станува дел од портфолиото на ученикот.
- Портфолиото на ученикот со прочистени и селектирани податоци за ученикот се пренесува во наредното, повисоко одделение.

НАЧИНИ НА ПРОВЕРУВАЊЕ И ОЦЕНИУВАЊЕ - Согласно со природата на програмата по *јазик и култура на Ромије* во трето одделение, може да се применуваат различни методи и техники за *усно и јисмено ђроверување на ѕосицирања на ученикот(говорни вежби, џрезенитации, јисмени вежби, и сл).*

6. ПРОСТОРНИ УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Програмата во однос на просторните услови за реализација за наставата по овој предмет се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства донесен од страна на Министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.

7. НОРМАТИВ ЗА НАСТАВЕН КАДАР

Воспитно-образовната работа во трето одделение може да ја изведува лице кое добро го говори ромскиот јазик и има завршено високо образование:

- Педагошки факултет
- Филолошки факултет –
- Филозофски факултет;
- Природно-математички факултет
- Забелешка : Доколку нема наставници со високо образование може да се вклучат наставници и со виште образование од наставниките факултети

8. ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Ученикот/ученичката:

- активно говори и слуша и ги разликува гласовите и буквите од ромскиот јазик;
- воочува сличностите и разликите на гласовите во македонскиот јазик;
- чита и пишува текст со печатни и ракописни букви од азбуката на ромски јазик;
- знае народни песни, инструменти, носии;
- покажува интерес за ромскиот јазик и го збогатува речникот на ромски јазик;
- се интересира за детски списанија и сликовници;

9. КОМИСИЈА КОЈА ЈА ПОДГОТВИ НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

- Имран Јашари-О.У. „Гоце Делчев“-Тетово
- Љатиф Демир-Ромски Културен и Едукативен Центар „Дархна“ – Скопје
- Севџан Сулејманоски –О.У „11 Октомври“-Куманово
- Хасан Идризи-О.С.У.-„Ѓоце Стојковски“ и „Тодор Скалоски Тетоец“ -Тетово
- Мр Таше Стојаноски – Координатор- Биро за развој на образованието- Скопје

10. ПОТПИС И ДАТУМ НА ДОНЕСУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма по *јазик и култура на Ромиите* за трето одделение во деветгодишното основното образование ја донесе

Министер

Стефан Рушичи

на ден **29.04.2012 год.**
на **МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА**
Скопје **Бр. 07-30477**
СКОПЈЕ

